

Makale Bilgisi: Uzdu Yıldız, F. (2019). Hasan Boğuldu Öyküsünün Göstergebilim Kiplikleri Açısından İncelenmesi. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, ss. 553-568.	Article Info: Uzdu Yıldız, F. (2019). An Examination of the Story of Hasan Boguldu in Terms of Semiotic Modalities. DEU Journal of Humanities, Volume: 6, Number: 2, pp. 553-568.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 30.07.2019	Date Submitted: 30.07.2019
Kabul Edildiği Tarih: 26.08.2019	Date Accepted: 26.08.2019

HASAN BOĞULDU ÖYKÜSÜNÜN GÖSTERGEBİLİM KİPLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

Funda Uzdu Yıldız*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı folklorik anlatıyla birlikte sunulan öyküyü göstergebilim yöntemiyle çözümleyerek anlam evreninin oluşumundaki katmanlı yapıyı açılmayabilmek ve anlatı kişilerini göstergebilim kiplikleri bağlamında inceleyebilmektir. Bu amaca yönelik olarak göstergebilimsel çözümleme yöntemine uygun olarak anlatı öncelikle kesitlere ayrılmış, sonrasında her kesitin eyleyen şeması oluşturulup anlatı kişilerinin kiplikler açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. İç içe sunulan anlatılar, anlatı sırasındaki sunuluşa göre birlikte incelenip sonrasında karşılaştırılmıştır. Bu incelemeyle hem folklorik bir metin hem de anlatsal bir oluşum birlikte aynı yöntemle göre ele alınmıştır. Hasan Boğuldu öyküsü iç içe iki anlatıdan örülmüş bir anlatıdır. İki anlatıda da gerçekleştirilmesi beklenen eylemler benzerlik göstermektedirler. Genel anlatı izlencelerinde ulaşılmak istenen nesne köydür. Bu anlatıdaki kişilerin ve eylemlerin kiplikler çerçevesinde incelenmesi, hem farklı kipliklerin örneklendirilmesini hem de anlatıların bağlantı noktasındaki kipsel ilişkinin ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Anlatı kurgusu açısından iç içe geçmiş anlatıların bağlantı noktalarının kipliklerle ilişkisi dikkat çekici bir bulgudur.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim kiplikleri, Hasan Boğuldu Öyküsü, Göstergebilimsel Çözümleme

¹ Bu makale, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalında Funda Uzdu Yıldız tarafından hazırlanan Doktora tezinin uygulamalarında yer alan "Hasan Boğuldu" öyküsünün göstergebilimsel çözümlemesinin geliştirilmiş halidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, funda.uzdu@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1813-5432

AN EXAMINATION OF THE STORY OF HASAN BOGULDU IN TERMS OF SEMIOTIC MODALITIES

ABSTRACT

The aim of this study is to expound the layered structure in the formation of the meaning universe by analysing the story presented with folkloric narrative by semiotics and to examine the narrative personalities in the context of semiotic modalities. For this purpose, in accordance with the semiotic analysis method, the narrative was firstly divided into sections and then the schema of actant of each section was formed and the narrative personalities were evaluated in terms of modalities. The interbedded narratives were examined and compared together according to the sequence of presentation of the narration. With this analysis, both a folkloric text and a narrative formation are dealt with according to the same method. The story of Hasan Boguldu is a narrative comprised of two interbedded narrations. The actions expected to be performed in both narrations are similar. The object to be reached in the general narrative program is the village. The examination of the people and actions in this narrative within the framework of modalities provided both exemplification of different modalities and revealing the modal relationship at the point of connection of two narratives. In terms of narrative fiction, the relationship of connection points of interbedded narratives with the modality is a remarkable finding.

Keywords: Modalities of semiotics, the Story of Hasan Boguldu, Semiological Analysis

GİRİŞ

Sabahattin Ali'nin Hasan Boğuldu öyküsü iç içe iki anlatıdan örülmüş bir anlatıdır. İç anlatı folklorik bir halk anlatısı olup dış anlatı bir anlamda folklorik anlatının sunumunu sağlayan çerçeve görevindedir. Bir anlamda metinlerarasılık ya da söylemlerarasılık aracılığıyla yeniden sunum söz konusudur. Aktulum'un belirttiği gibi yeni bir ortamda, yeni bir dille, yapıyla, söz dağarıyla, imge ve simgelerle vb. yeniden kurgulanan folklorik ürün "sürer", "yaşama döner", "güncellenir" (2015,s. 9). Bu bakımdan Emine ile Hasan'ın halk anlatısında dönüşmüş olan aşkı bu öykü bünyesinde yeniden canlanmıştır. Suyu atılan taşın oluşturduğu dalgalar gibi, metinlerarası ilişkiler aracılığıyla bir metnin anlam evreni genişler, yayılır ve üstelik derinleşir (Gökalp-Alpaslan, 2007, s. 9).

Bu çalışmanın amacı folklorik anlatıyla birlikte sunulan öyküyü göstergebilim yöntemiyle çözümleyerek anlam evreninin oluşumundaki katmanlı yapıyı açımlayabilmek ve anlatı kişilerini göstergebilim kiplikleri bağlamında inceleyebilmektir. Bu amaca yönelik olarak göstergebilimsel çözümleme yöntemine uygun olarak anlatı öncelikle kesitlere ayrılmış, sonrasında her kesitin eyleyen şeması oluşturulup anlatı kişilerinin kiplikler açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. İç içe sunulan anlatılar, anlatı sırasındaki sunuluşa göre birlikte incelenip sonrasında karşılaştırılmıştır. Bu

incelemeyle hem folklorik bir metin hem de anlatısal bir oluşum birlikte aynı yönetime göre ele alınmıştır. Folklorik metinlerin incelenmesi kültürel açıdan bir ulusun, topluluğun anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Metinleşen her folklorik unsur bir göstergedir, bir kültürbirim ya da folklorbirim değeri taşır, bu özellik ulusal kimliğe gönderme yapan, kalıplaşmış bir bilgi türünü kapsayan söz ve söylem düzlemine ilişkindir (Aktulum, 2013, s. 11). Folklorik ürünler yalnızca bilgi taşıyıcısı değil duygu taşıyıcısı olarak da toplumların kültürünün aktarımında araç işlevi görürler. Bilgi ve duygu birlikteliğiyle oluşan ve belirli bir biçimlenme süreci geçiren folklorik ürünler birer temel metin haline gelirler.

Göstergebilim kuramında ele alınan kiplik kavramı “Bir sözcenin yüklemine biçimlendiren durum” olarak tanımlanan geleneksel tanımdan yola çıkılarak biçimlenmiştir ve “Kişinin kendi isteği ya da dışarıdan gelen bir baskıdan dolayı eylemini yapması, bir başka özne tarafından yapmaya zorlanması ya da öznenin kendi yetenek ve isteklerinin ortaya çıkmasını belirten sözceler” (Günay, 2001, s. 27) olarak tanımlanmaktadır. Öznenin eyleme geçebilmesi için gerekli olan dış koşullar yerine getirildikten sonra ya da getirilmeden önce öznenin bilişsel ve duygusal açıdan eylemine hazır hale gelme durumu kiplikle ilgili bir durumdur. Öznenin bu aşamada sahip olması beklenen dört temel kiplik vardır: arzu (/istemek/), bilgi (/bilmek/), yetenek (-abilmek-/muktedir olmak/), zorunluluk (/zorunda olmak/). Öznenin eylemini başarılı bir şekilde gerçekleştirip nesnesine ulaşması için bu kipliklere sahip olması beklenir. Bu dört temel kiplik de yapmak ve olmak betimleyici sözcelerinin üzerinde ikinci kiplik katmanını oluşturarak öznenin eylemini şekillendirirler.

Tablo 1: Betimleyici Sözce ve Kipsel Sözce

Betimleyici sözce	Kipsel sözce	Kiplik
Yapmak	/İstemek/	/Yapmayı istemek/
	/Bilmek/	/Yapmayı bilmek/
	/Muktedir olmak/	/Yapabilmek/
	/Zorunda olmak/	/Yapmak zorunda olmak/
Olmak	/İstemek/	/Olmayı istemek/
	/Bilmek/	/Olmayı bilmek/
	/Muktedir olmak/	/Olabilmek/
	/Zorunda olmak/	/Olmak zorunda olmak/

Burada belirtilen temel göstergebilimsel kiplikler, tek bir özneyi ilgilendirmesine ve farklı özneleri birden ilgilendirmesine göre “yalın ve geçirgen ilişkileri belirten kiplikler olarak” (Greimas ve Courtès, 1979, s. 231) düzenlenmiştir. Yalın ilişki tek bir özneyi ilgilendiren /istemek/ ve /bilmek/ kiplikleri olarak sunulur. Çünkü /isteme/ ve /bilme/ bir öznenin

ancak kendisinin gerçekleştirebileceği kipliklerdir. /İsteme/ ve /bilme/ kiplikleri tek bir öznenin ekseninden çıkıp iki özne arasında bir etkileşime geçtiği zaman geçirgen bir ilişki ortaya çıkar ve bir öznenin diğer bir özneye istemesi ya da bilgi iletmesi gerekir. Bu durumda ortaya /zorunda olma/ ve /muktedir olma/ kiplikleri çıkar. Yani bir özne bu iki kipliği dışarıdan aldığı bir destekle tamamlayabilir ya da bir emirle oluşturabilir. Kendi kendisinin oluşturduğu içsel kiplikler değildirler, dışsaldırlar ve bu yüzden geçirgendirler.

Tablo 2: Yalın ve Geçirgen Kiplikler

Yalın ilişkileri belirten kiplikler	Geçirgen ilişkileri belirten kiplikler
/İsteme/	/Zorunda olma/
/Bilme/	/Muktedir olma/

“Geçirgen ilişkileri belirten kipliklerde, bir sözcedeki edim iki ayrı özneyi ilgilendirir ve iki öznenin ilişkisi bu sözceden belli olur. Yalın ilişkileri belirten kipliklerde ise aynı sözcenin tek bir özneyi ilgilendirmesi söz konusudur” (Günay, 2003, s. 44).

Tablo 3: Yalın-Geçirgen Kiplik ve Özne

Yalın ilişkileri belirten kiplikler	Geçirgen ilişkileri belirten kiplikler
/İsteme/	Özne1 /Zorunda olma/ Özne1 → Özne2
/Bilme/	Özne1 /Muktedir olma/ Özne1 → Özne2

“Anlatı izlencesindeki kipsel yapılar, öznenin diğer eyleyenlerle etkileşimde bulunmasını sağlar” (Bertrand, 2000, s. 27).

Kesitler ve İnceleme

İç içe iki öyküden oluşan anlatı, öykünün anlatma zamanı temel ölçüt alınarak altı kesitte incelenmiştir. Bu altı kesitin üçünü dış öykü, ikisini iç öykü, birini de dış öyküden iç öyküye geçişi sağlayan, bağlantı bölümü oluşturmaktadır. İç öykü, dış öyküye kipliklere dayalı bir ilişki ile bağlanmaktadır ve bu bağlantı kesiti dış öyküye ait bir kesit olarak değerlendirilebileceği gibi, eyleyen şemasında ve anlatı izlencesinde “iç öykü” de bulunduğundan ara bir kesit olarak incelenmiştir. Bu belirlemeye göre oluşan altı kesit aşağıdaki gibi adlandırılmıştır.

1. Kesit: Anlatıcının Yüksekoba köyüne ulaşmak istemesi
2. Kesit: Anlatıcı ve Hacer’in yolculuğu
3. Kesit: Anlatıcının Hacer’den öyküyü anlatmasını istemesi
4. Kesit: Hasan ile Emine’nin aşkı
5. Kesit: Emine’nin Hasan’ı arayışı
6. Kesit: Yolculuğun devamı ve Hacer’in koşma söylemesi

Bu kesitler bir tablo üzerinde kesitin içeriğine ve öykülere göre değerlendirilebilir:

Tablo 4: Kesitlere Göre İç Öykü ve Dış Öykü

1. Kesit	Anlatıcının Yüksekoba köyüne ulaşmak istemesi	<i>Dış öykü</i>
2. Kesit	Anlatıcı ve Hacer'in yolculuğu	<i>Dış öykü</i>
3. Kesit	Anlatıcının Hacer'den öyküyü anlatmasını istemesi	<i>Bağlantı</i>
4. Kesit	Hasan ile Emine'nin aşkı	<i>İç öykü</i>
5. Kesit	Emine'nin Hasan'ı arayışı	<i>İç öykü</i>
6. Kesit	Yolculuğun devamı ve Hacer'in koşma söylemesi	<i>Dış öykü</i>

Belirlenen kesitlere göre her kesitteki eyleyenler, eyleyen şeması ve anlatı izlenceleri belirlenerek, bu kesitlerdeki özne konumuna çekilebilen eyleyenler açısından kiplikler incelenmiştir.

1. Kesit

Öykünün ilk kesitinde anlatıcı eski bir ahababını (İsmail Baba) ziyaret etmek için Yüksekoba köyüne gitmek istemektedir. Ancak nasıl gideceğini bilmez ve başka bir köyün kahvesinde dinlenirken kahveci ona yardım ederek köyün yolunu bilen ve köye dönecek olan Hacer Kız'ı bulur. Bu kesitin anlatı kişileri şöyle sıralanabilir: anlatıcı, kahveci, köylüler ve Hacer.

Eyleyenler

Gönderen: İsmail Baba'nın daveti

Nesne: Yüksekoba Köyü

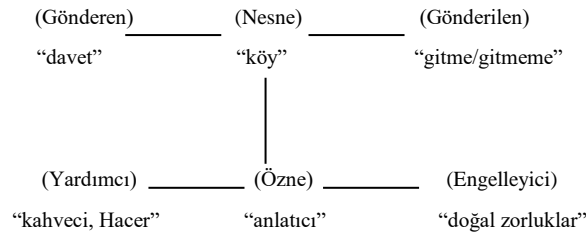
Özne: Anlatıcı

Gönderilen: Gitme/gitmeme

Engelleyici: Köy yolunun zorluğu/bilinmezliği

Yardımcı: Kahveci ve Hacer Kız

Şekil 1: 1. Kesitin Eyleyen Şeması

Anlatıcı Hacer'in yanında köye doğru yola çıkar. Varıp varmadığı tam olarak bu kesitte şekillenirse de gitme eylemine başlamış olması edim aşamasının gerçekleştiğini gösterir.

Öznenin Kiplikleri: Bu kesitte kiplikler/eylemler açısından özne ve yardımcı etkin eyleyenlerdir. Öznede /isteme/ kipliği baskın görünmektedir, bu yolculuğa çıkma nedeni kendinden kaynaklanmaktadır. Ancak /isteme/ kipliği ile kararlılık birlikte değildir; özne, yardımcı eyleyen olan kahveci anlatıya dâhil olmadan hemen önce eyleminden vazgeçme sınırına gelmiştir:

“Acaba Edremit’e dönsem de bizim koca sakallı İsmail Baba’yı beklesem mi?”. Kahvecinin özneye olan yardımı /bilme/ ve /muktedir olma/ kipliklerine olmuştur. Bu anlamda yardımcı bilgi veren ve yeni bir yardımcının bulunmasını sağlayan kişidir. Yeni bir yardımcı bularak öznenin eylemine katkıda bulunmuştur. Yol hakkında da az da olsa bir bilgi vermiştir. “Hiç oraya varmadım ama, bildiğime göre Beyobası’nu geçtikten sonra Kızılkeçili deresi boyunca dağa vuracaksınız; patlakların yanına gelince soldaki bayıra tırmanıp yaylada bir kurşun atımı gideceksin!” dedi.

2. Kesit

Anlatıcının Hacer Kızla beraber yola çıkmalarından, yolun birinci bölümünü tamamlayıp dinlenme yerine kadar geçen bölümdür. Bu kesitteki anlatı kişileri anlatıcı ve Hacer’dir.

Eyleyenler

Gönderen: Öznenin yola çıkma isteği

Nesne: Yüksekoba Köyü

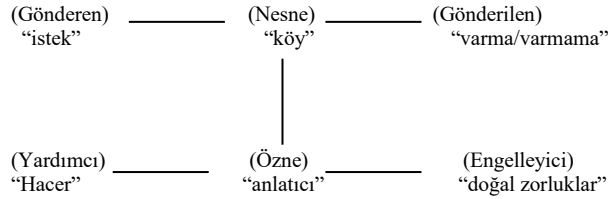
Özne: Anlatıcı

Gönderilen: Varma/varmama

Engelleyici: Köy yolunun zorluğu/doğa şartları

Yardımcı: Hacer Kız

Şekil 2: Kesit 2’nin Eyleyen Şeması

Bu kesitte yardımcı eyleyen Hacer, öznenin yola çıkmasını sağlar ve birlikte yola koyulurlar.

Öznenin Kiplikleri: Yol, doğanın zorlukları nedeniyle engelleyici eyleyen rolündedir ve özne ile yardımcının /muktedir olma/ kipliği üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. “Boğaz gittikçe darlaşıyor, iki yandan dimdik yükselen kayaların yarıkları arasından fırlayan kocaman çam ağaçları, yan yatmış bir halde, boşluğa uzanıyordu. Suların yalayıp parlattığı taşlarda çıplak ayaklarıyla seken Hacer’e yetişmek için güçlük çekiyordum.” cümlelerinde bu engelleme durulumu ve öznenin zorlanması görülebilmektedir. Bu kesitte kiplik açısından değerlendirilebilecek diğer bir durum da yardımcının özneyi /donatmasıdır/. /Donatma/ öznenin yapacağı eylemin gerçekleşebilmesi için bir konuda bilgi vermedir ve “Suyu fazladır, bastığın yere mukayyet ol!” cümlesiyle yardımcı Hacer, öznenin yürüme eylemini kolaylaştıracak bilgiler vermektedir.

3. Kesit

Bu kesit ikinci kesit ile üçüncü kesit arasındaki bağlantı kesitidir. Bu kesit iç öykünün –Emine ile Hasan’ın öyküsü- anlatılmaya başladığı kesittir. Anlatıcı ve Hacer dinlendikleri yerde bir şeyler yerken anlatıcı Hacer’den öyküyü anlatmasını ister.

Eyleyenler

Gönderen: Anlatıcı

Nesne: öykü

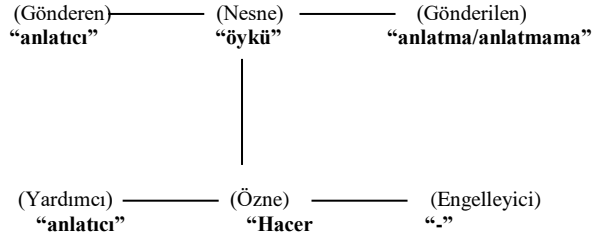
Özne: Hacer

Gönderilen: anlatma/anlatmama

Engelleyici: -

Yardımcı: Anlatıcı

Şekil 3: 3. Kesitin Eyleyen Şeması

Bu bağlantı kesitinin bir önceki kesitle olan ilgisi; aslında Hacer’in anlatma eyleminin anlatıcıyı bilgilendirme, donatma yönünde gerçekleşiyor olmasıdır. Dış öykü ile iç öykünün bu bağlantı noktasında anlatı kişileri açısından önemli bir ayrım görülür. Bu ayrımın nedeni anlatıcının değişmesidir. Dış öykünün anlatıcısı iç öyküyle bağlantı aşamasında bir gönderene dönüşür. Hacer ise anlatma eylemini gerçekleştirecek özne olmuştur.

Öznenin Kiplikleri: Gönderenin amacı özneyi anlatma eylemine /ikna edebilmektir/. Bunun için; “Yemek üstüne hemen yola çıkmak iyi değildir. Sonra obada İsmail Baba’yla konuşacak çok lafımız var... Sen bildiğin kadarını söyleyiver!” sözleriyle özneyi /ikna etmeye/ çalışır. Bu küçük istek, kesit içinde başka bir anlatı izlencesi oluşturmuştur: Anlatıcı Hacer’den öyküyü /anlatmasını ister/, aynı zamanda onun bildiğini hissettirerek yardımcı olur ve Hacer sonunda öyküyü anlatır. Öznenin eyleme geçmesi, anlatmaya başlaması için inandırıcı gerekçeler öne sürer ve özneyi /ikna eder/. Hacer’in ikna olmasında üst bilme kipliği de etkindir. /Üst bilgi/ öznenin kendini fark etmesidir. Bu durum bilinç kavramıyla da karşılanır. Akarsu bilinci “İnsanın kendisi, yaşantıları ve dünya üzerindeki bilgisi; aynı zamanda da düşünme ve kendini tanıma yeteneği” (1984, s. 22) olarak tanımlar. Bilinç üstbilgidir. /Kendini bilme/, /tanıma/ üzerine kuruludur. /Üstbilgi/, öznenin /farkında olma/ durumuyla ilgili bir kipliktir ve /bilginin bilgisi/ olarak adlandırılabilir. “Herhangi bir öznenin edimsel eylemi ile ilgili

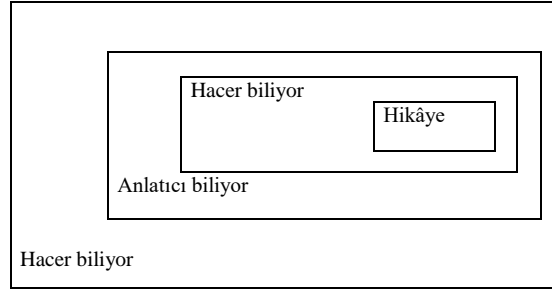
olan /bilmek/ eyleminden farklı olarak, /üstbilgi/; öznenin kendisi ya da bir başka öznenin bilgisi üzerine sahip olduğu bilgiyi belirtir” (Greimas ve Courtès, 1979, s. 228). Bilginin varlığı, yokluğu, derecesi, güvenilirliği ve daha pek çok özelliği hakkında /bilgi sahibi olmak/, /üstbilgi/ kapsamında değerlendirilebilir. Özne ve /üst bilgi/ arasında iki türlü ilişkiden söz edilir. Greimas bu ilişkiyi iki özne arasındaki ilişkiye bağlı olarak açıklar: “/Üstbilgi/nin geçişli ya da kendine dönüşlü olmak üzere iki türü vardır. Eğer Özne2’nin edimi konusundaki Özne2’nin bilgisiyle ilgili olarak Özne1’in sahip olduğu bilgi varsa, /geçişli üstbilgi/ vardır. Özne1’in edimsel eylemiyle ilgili Özne2’nin bilgisi konusunda Özne1’in bilgisi söz konusu ise /kendine dönüşlü üstbilgi/ vardır” (Greimas ve Courtès, 1979, s. 228).

Geçişli üst bilgi: *Ne bildiğini/bilmediğini biliyorum.*

Dönüşlü üst bilgi: *Ne [bildiğimi/bilmediğimi] [bildiğini/bilmediğini] biliyorum.*

Hacer de anlatıcının, kendisinin hikâyeyi bildiğini bilir.

Şekil 4: Hacer’in dönüşlü üst bilme kipliği-Anlatıcının geçişli üst bilme kipliği

(“Hacer hikâyeyi biliyor” bunu “Anlatıcı biliyor” bunu da “Hacer biliyor”). Bu üst bilme öznenin daha kolay ikna olmasına neden olur. Özne yapacağı eylemi şu cümlelerle sorgular: “*Bir aralık gözlerini üstümde gezdirerek hikâyesini ne dereceye kadar alaka ile dinleyeceğimi, ne kadar anlayabileceğimi keşfetmek ister gibi beni süzdü. Genç yüzünde büyük bir ciddilik, iri, siyah gözlerinde dalgın bir hal vardı.*” Burada dinletebilme ve anlatabilme yeterliliğinin bir denetlemesi görülür. Bu durum anlatı içinde özne ve karşı özne eyleyenlerinin arasındaki ilişki ile de açıklanabilir: Öznenin eylemiyle ilgili, kendisinin bilgisinden karşı öznenin bilgisi varsa bir geçişlilik söz konusudur. Çünkü bilgi sahibi eyleyen ile bu bilgi hakkında bilgiye sahip olan eyleyenler birbirinden farklı eyleyenlerdir. Diğer durumda ise öznenin eylemiyle ilgili olarak; özne, karşı öznenin, kendi hakkında ne bildiğini biliyorsa bir dönüşlülük vardır, bilgi sahibi ile bu bilginin bilinirliği hakkında bilgiye sahip olan aynı öznedir (Uzdu Yıldız, 2012, s. 78). Bu kesitten sonra incelenen kesit iç öyküye aittir. İç öykü iki ayrı kesitte incelenmiş, ancak iç öykünün tamamı tüm anlatının üçüncü kesiti olarak da değerlendirilebilir.

4. Kesit (iç öykü birinci kesit)

Bu kesitte iç öykünün anlatıcısı Hacer anlatmaya başlar. Anlattığı öykünün bir eyleyeni değildir. İç öyküdeki anlatı kişileri Hasan, Emine, Hasan'ın annesi, Emine'nin ailesi ve köylüleri, ova köylüsü olarak sıralanabilir. Hacer'in anlattığı iç öyküde ovalı Hasan ile dağlı Emine âşık olurlar. Ama onların aşkı bir bakıma imkânsız görülür. Ova ve dağ köylüleri bu aşkın kavuşmayla sonuçlanacağına inanmazlar. Özellikle Emine'nin obasındaki Yörükler Hasan'ı yetersiz bulurlar. Sonunda bu aşkın evliliğe dönüşebilmesi için Emine'nin ailesi Hasan'a bir koşul öne sürer: Tuz dolu bir çuvalı Emine'nin köyüne kadar durup dinlenmeden çıkarmasını isterler. Buna alışık ve yeterli olmayan ancak geri de dönmeyeceğini söyleyen Hasan, Gökbüvet yakınlarında dayanamaz ve çuvalı bırakır.

Eyleyenler

Gönderen: Emine'nin ailesi

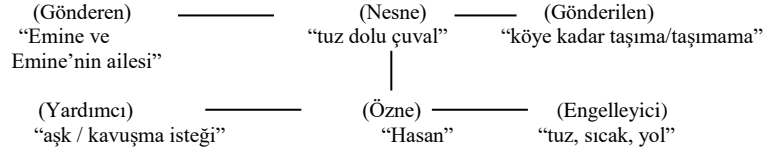
Nesne: tuz dolu çuval

Özne: Hasan

Gönderilen: köye kadar taşıma/taşımama

Engelleyici: tuz, sıcak, yol

Yardımcı: aşk / kavuşma isteği

Şekil 5: 4. Kesitin Eyleyen Şeması

Emine, onu bırakıp köyüne giderken Hasan yalvarır, birlikte geriye köye dönmelerini ister. Emine, ailesinin sözünde çıkmaz ve kendi köyüne gider. Ama akıllı Hasan'da kalmıştır.

Öznelerin Kiplikleri: Bu kesitteki anlatı kişilerinin kiplik çözümlenmeleri aşağıdaki gibidir:

HASAN: Aşkı nedeniyle /isteme/ kipliğine tam olarak sahip bir öznedir. Hacer'le /evlenmeyi istemektedir/. Ancak /bilme/ ve /muktedir olma/ kiplikleri eksiktir. Hacer'in köyü, zorlukları hakkındaki yeterli bilgiye sahip değildir. (İsteğinin bu bilgisizliğinin üstesinden gelebileceğini düşünür). Obanın işlerini yapabilecek /muktedirliğe/ sahip değildir. Hacer'in söyledikleri bu durumu gösterir.

"Ovada büyüyen dağda yapamaz. Dağın suları serindir ama, yolları sarptır. Kışı çetindir... Kar altında odun kesmek bahçeye bostan ekmeye benzemez. Benim erim diye götürdüğüm adamı obamızın yiğitleri kınamamalı!... Ben seni bildim, artık gözüme hiçbir yiğit görünmüyor; ama anamın, babamın, akrabamın yanında seni küçük düşüremem. Sal beni gideyim!...Hasan ayak

diremiş. “Her işi yaparım; obanızın yiğitlerini kardeş bilip işlerine koşarım, eğer of dersem kov beni köyüme gönder!” demiş.

/Yapmaya- muktedir olmamak/, kiplikler adlandırmasında güçsüzlük olarak ortaya çıkar. Hasan güçsüz bir öznedir. Emine'nin ailesinin öne sürdüğü eylemi düşünmeden –yani edinç aşamasını tamamlamadan, kipliklerini sorgulamadan- kabul eder. Dolayısıyla Emine'nin /ikna etmek/ için uğraşmasına gerek kalmamıştır. Hasan her konuda sahip olduğu isteğe güvenir. Yukarıda verilen alıntıda görülebileceği gibi Hasan'da /bilmediğini bilmeme/ kipliği vardır ve Hasan kendi kipliklerinin farkında değildir. /isteme/ kipliğine sahip olduğu için kendini ideal benliği gerçekleştirmeye yeterli görür. Ancak gerçek benliğinde buna yeterli bilgi ve güç yoktur.

EMİNE: İç öykünün genel anlatı izlencesinde nesne eyleyeni olarak değerlendirilebilen Emine alt kesitlerde gönderen ve özne eyleyeni olarak da görülebilir. Genel anlatı izlencesinde Hasan'ın ulaşmayı istediği eyleyen olduğu için nesnedir. İstene eyleyendir. Hasan'dan farklı olarak Emine /kendini bilir/. /Bilme/ ve /farkında olma/ kipliklerine sahiptir:

“Ne ben senin köyünde edebilirim, ne sen benim obamda... Ama ben dağlıyım, bu çukur ovalarda kalamam. Köyünüzün eli kınalı kızlarına katışamam, senin içine dert olur. Kızılbaş kızı geldi de Hasan'ı elimizden aldı derler, benim içime dert olur. Yörük kızı dağdan köye, çadırdan eve inmemeli”

Emine, Hasan'la tuz dolu çuvalı köye kadar taşınması konusunda yaptığı anlaşmada gönderen eyleyenine dönüşür. Bu izlencede Emine Hasan'ı /ikna etmek/ için çok zorlanmaz. Çünkü Hasan /isteme/ kipliğine sahiptir. Emine'nin Hasan'ı /ikna etmek/ için söylediği sözler, öznenin harekete geçmesini kolaylaştırmıştır

“Bunu sırtına vurup bir yerde durup dinlenmeden benimle Yüksekoba'ya çıkabilirsen haftaya düğünümüz olacak. Kırk okka yükte dört saatlik dağa çıkan adama eğri bakacak babayiğit bizim obamızda yoktur.”

Bu anlaşma ve eylemin gerçekleşmesi süresinde Emine kararlı bir gönderen olarak Hasan'ın eylemi gerçekleştiremeyeceğini anladığında geri dönüp ona yardım etmemiştir:

“Emine durmuş, durmuş, sonra başını çevirmeden yine yoluna düzölmüş”.

Gönderen eyleyeni olarak bir kipliğin tamamlanmasına yardım etmemiştir. Çünkü gönderen eyleyeninin üzerinde yer alan üst gönderen eyleyeniyse yani ailesiyle yaptığı bir anlaşma vardır ve diğer bir üst gönderen olan toplumsal baskıyı üzerinden atamamaktadır.

EMİNE'NİN AİLESİ: Emine ile birlikte gönderen konumundadırlar. Emine'yi yönlendirdikleri için de üst gönderen olarak değerlendirilebilirler. Emine'den Hasan'ı sınamasını; güçlü olup olmadığını kanıtlamasını isterler. /Karar verme/ kipliğine sahiptirler.

5. Kesit (*İç öykü, ikinci kesit*)

Emine Hasan'ı Gök Büvet'te bırakıp köyüne döndükten sonra kendine gelememiştir. Hasan'ın onu çağıran sesi sürekli kulaklarındadır. Sonunda dayanamaz ve onu aramaya gider. Gök Büvet'te Hasan'ın çevresini bulur, koynuna sokar; Hasan'ı çağırarak aramaya devam eder. Yemeden, içmeden üç gün boyunca Hasan'ı arar ancak bulamaz. Daha sonra yine bir gün Hasan'la sözleştiklerini, buluşacaklarını söyleyip Gök Büvet'e gider. Köylüler onu Akşamüstü Hasan'ın çevresiyle² kendini ağaca asmış olarak bulurlar.

Eyleyenler

Gönderen: Emine'nin vicdanı

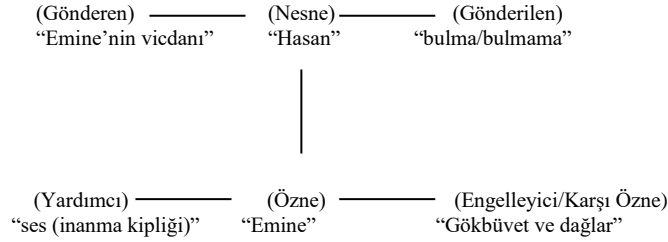
Nesne: Hasan

Özne: Emine

Gönderilen: bulma/bulmama

Engelleyici: Gökbüvet ve dağlar

Yardımcı: ses

Şekil 6: 5. Kesitin Eyleyen Şeması

Bu kesitin öznesi Emine, nesnesi ise Hasan'dır. Emine Hasan'a ulaşmaya çalışmaktadır.

Öznenin Kiplikleri: Aradığı nesneyi bulamayacağını /tahmin etmesine/,/bilmesine/ rağmen gönüllü olarak /bildiğini bilmeme/ kipliğine bürünmeye çalışmaktadır ve yine de eylemine devam etmektedir. Burada Emine kipsel açıdan kiplikler arası durumla ilişkilendirilebilecek bir eyleyene dönüşmüştür. /İnanmak/, /bilmek/ ve /istemek/ kipliklerinin birleşimi Emine'yi karmaşık bir özneye dönüştürmüştür.(Emine/İnanmak istemiyor//Bildini bilmeyi istemiyor/ (inkâr ediyor)) Nesnesiyle olan bağlaşım ilişkisi, ayrıklık ilişkisine dönüşmüştür. Özne olarak bunu kabullenmez. “Hasan ölmedi ki! Beni çığırıp duruyor ama, yerini diyivermiyor. Araya araya bulurum helbet!”.Nesnesinden ayrı olan özne onu bulup ulaşamayınca ve gerçekliği kabul etmeyip, yine nesnesiyle birlikte olmanın bir yolu olarak kendini asmayı seçer. Bu eylem yine nesneye doğru bir ulaşma amacıyla gerçekleştirilmiş olsa da aslında bu kesitteki izlencenin yaptırım aşamasıdır.

² Başa ve boyuna bağlanan örtü, yağlık.

Kesitin anlatı izlencesi oluşturulduğunda yaptırım aşamasındaki cezalandırma daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. (Anlatı izlencesi oluşturulurken Emine'nin ruhsal olarak sağlıksız bir durumda olması göz ardı edilmiştir. İçinde bulunduğu eyleme göre bir izlençe oluşturulmuştur).

Tablo 5: 5. Kesitin Anlatı İzlencesinde Emine'nin Kiplikleri

Eyletim	Edinç	Edim	Yaptırım
<i>Gönderen-özne</i>	<i>Özne-özne</i>	<i>Özne-nesne</i>	<i>Özne-gönderen</i>
Emine'nin vicdanı Emine'yi Hasan'ı araması konusunda /ikna eder/. Bu duruma sebep olduğunu hissettirir.	Özne Hasan'ı bulmak /ister/, /muktedir olduğunu/ düşünür ve onu nerede araması gerektiğini /bilir/. Ancak tam nerede olduğunu bilmez.	Özne nesneye ulaşamaz.	Özne eyleminde başarısız olunca kendi vicdanı tarafından cezalandırılır. İntihar eder.

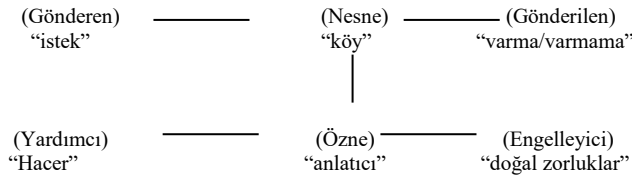
İç öykü öznenin yaptırım aşamasında kendini cezalandırmasıyla sona erer. İç öykünün anlatıcısı Hacer anlatısını bitirirken dış öyküye dönülür. “Kız bir yolunu bulup ortadan kaybolmuş. Akşamüstü oradan geçenler Emine'yi Gök Büvet'in yanındaki koca çınarın dalında Hasan'ın çevresiyle asılı bulmuşlar”. Hacer kız kara gözlerini yüzüme dikerek: “İşte Gök Büvet'e o zamandan beri Hasan Boğuldu diyorlar; koca çınara da Emine çınarı derler. Hadi geç olmadan yolumuza gidelim!”

İç öykünün anlatılmasına neden olan sorunun cevabı da bu aşamada verilmiş olur. İki öyküyü birbirine bağlayan bağlantı kesitinde belirtilen /bilgi verme/, /donatma/ işlevi yerine getirilmiş olur. Sonra anlatıcı değişir ve dış öykünün anlatıcısı anlatmaya başlar, dış öyküye geçilir.

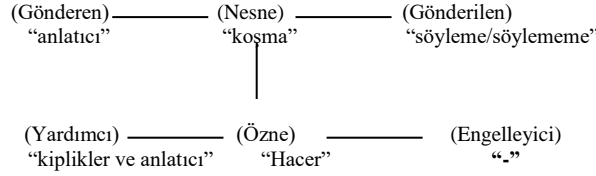
6. Kesit

Anlatının son kesitinde dış öyküye dönülür. Anlatıcı ve Hacer eyleyen olarak yine anlatıdadırlar. Ulaşmaya çalıştıkları köy yoluna ilerleyişleri ve akşamüstü doğanın güzelliği anlatıcı tarafından sunulur. Anlatının başındaki eyleyen şemasına da dönülür.

Şekil 7: Kesit 6'nın Eyleyen Şeması

Bu kesitte devam eden yürüme ve Emine'nin koşma söyleme eylemleri belirgindir. Yürümek eylemi /zorundalık/ olarak görülür. Ulaşmaya çalıştıkları köy için yürümekten başka seçenekleri yoktur. Kesitteki bir başka eylem de Hacer'in koşma söyleme eylemidir.

Şekil 8: Kesit 6'nın Hacer Açısından Eyleyen Şeması

Koşma söyleme eylemi için anlatıcı Hacer'den istekte bulunur: “*Emine'nin Gök Büvet'te oturup söylediği koşmalardan bildiğin var mı? Bana bir tanesini söyleyiver!*” cümleleriyle Hacer'in /bilip bilmediğini/ sorgular ve aslında /bildiğini tahmin eder/. Hacer bu isteğe “*Sana Emine'nin bir koşmasını okuyuvereyim!*” diyerek olumlu cevap verir. “*Hasan'ına kavuşmadan az önce bunu söylemiş derler!...*” diyerek bir bilgi aktarımı da yapar. /Söylemeyi istediği/ ve /bildiği/ için de eylemi gerçekleştirir. Söylenen koşmada iç öykünün bir özeti sunulur.

SONUÇ

Hasan Boğuldu anlatısında yer alan anlatı kişileri kiplikler açısından incelendiğinde, farklı kipliklere sahip olan eyleyenlerin eylemlerindeki başarıları ya da eksiklikleri görülmüştür. Dış anlatı ve iç anlatı ayrı ayrı kişiler açısından incelendiğinde bu kişilerin birbirine paralel eylemler yapıyor gibi görünmesine karşın temel eylemlerinde ayrıldıkları görülür.

Farklı kesitlerde kişilerin farklı eyleyenlere dönüşebildiği görülür. Dönüşüm geçiren kişiler anlatıcı, Hacer, Emine ve Hasan'dır. Hacer başlangıçta anlatıcıya yardımcı olarak anlatıya girmiş, daha sonra anlatma eyleminin öznesine dönüşmüştür. Anlatıcı da özne rolünden gönderen rolüne geçmiştir. İç anlatıda ise karşılıklı bir özne-nesne ilişkisi söz konusudur. İç anlatının başında nesne olan Emine iç anlatının ikinci kesitinde Hasan'ı aramaya başladığı için Özneye dönüşmüştür. Bunun karşılığında Hasan ise nesneye dönüşmüştür. Özne ve nesne anlatının temel eyleyenleri olduğu için birinde gerçekleşen dönüşüm diğeri de zorunlu olarak bir değişimi gerekli kılar.

Hasan Boğuldu öyküsü iç içe iki anlatıdan örülmüş bir anlatıdır. İki anlatıda da gerçekleştirilmesi beklenen eylemler benzerlik göstermektedirler. Genel anlatı izlencelerinde ulaşılmak istenen nesne köydür. Bu anlatıdaki kişilerin ve eylemlerin kiplikler çerçevesinde incelenmesi, hem farklı kipliklerin örneklendirilmesini hem de anlatıların bağlantı noktasındaki kipsel ilişkinin ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Anlatı kurgusu açısından iç içe geçmiş anlatıların bağlantı noktalarının kipliklerle ilişkisi dikkat çekici bir bulgudur.

İki öykünün Yüksekoba'ya gidilen dağ yolundaki yolculuk kesiti değerlendirildiğinde anlatı kişilerinin kipliklerinin benzerlik gösterdiği görülür. İki öyküde de dağ köylüsü olan kişiler kadındır ve gidilen yer onların bildikleri, yaşadıkları yerdir. Hacer de Emine de bu zorluklarla dolu

yolu /bilirler/ ve bu yolu /gitmeye muktedirler/. Bu anlamda ikisi de /bilme/ ve /muktedir olma/ kipliklerine sahip öznelardır. Anlatıcı ve Hasan ise bu iki kipliğe sahip değillerdir. Köye gitme eylemini yardımcı eyleyenler olmaksızın başarmaları mümkün görünmemektedir.

Hacer ve Emine köye gitme eylemi konusunda /zorunda olma/ kipliğine sahiptirler. Aileleri Yüksekoba'dadır ve onlar da Yüksekobalı olarak başka yerde yaşama olasılığını mümkün görmezler ya da hiç düşünmezler. /Zorunda olma/ kipliğinde aksi düşünölemeyen bir durum söz konusu olduğu için bu iki anlatı kişisi /zorunda olma/ kipliğine sahiptirler. Ayrıca bu iki anlatı kişisi /bilme/ kipliğini temsil ederler. Örneğin anlatıcı köye gitmek /ister/ ve /muktedir olmak/ kipliğine da sahiptir. Ama yolu bilmediği için Hacer'i beklemek ve onu takip etmek durumundadır.

Anlatıcı ve Hasan'ın köye yolculukları ise /isteme/ kipliğinin etkisiyle gerçekleşmektedir. Anlatıcı köye bir arkadaşını /ziyaret etmek istediği/ için; Hasan da Emine'yle /evlenmek istediği/ için bu zorlu yolculuğa çıkmışlardır. Hasan'ın yolculuğu şarta bağlı bir yolculuk olduğunda /zorunda olma/ kipliği gibi görünse de Hasan'ın /isteme/ kipliğinin varlığı daha baskındır.

Yolculuk kesiti dört temel kiplik için kişiler için incelendiğinde aşağıdaki tabloda yer alan benzerliklerin oluştuğu görülür.

Tablo 6: Yolculuk Kesitinde Kişilerin Kiplikleri

Kiplikler/ Kişiler	/İsteme/	/Zorunda olma/	/Bilme/	/Muktedir olma/
Emine	-	+	+	+
Hacer	-	+	+	+
Anlatıcı	+	-	-	?
Hasan	+	-	-	-

Yolculuk ve köye ulaşma kesitinin, kişilere göre kiplikleri, tabloda görüldüğü gibi Hacer ve Emine'de eksiksiz iken (/isteme/ kipliği ve /zorunda olma/ kipliğinden birinin varlığı diğerinin yokluğu olduğu için "eksiksiz" ifadesi kullanılmıştır) Anlatıcı ve Hasan'da yalnızca /isteme/ kipliği görölmektedir. Tek başına /isteme/ kipliği bir eylemin başarıyla gerçekleşebilmesinde yeterli görülmez. Başka bir kiplikle daha desteklenmesi gerekir. Hasan'ın /isteme/ kipliği /muktedir olma/ kipliği ile desteklenmediği için başarısız bir şekilde sonuçlanmıştır. Anlatıcının eyleminin nasıl sonuçlandığı belirtilmemiş olsa da Hacer'in /bilme/ ve /muktedir olma/ kipliklerinde anlatıcıya yardımcı olduğu ve bu kipliklerinin tamamlamasını sağladığı ve bu şekilde köye ulaştığı söylenebilir. "Halk edebiyatı içinde karşımıza çıkan imgesel tipleri bugünün yaşamında yeri olmayan artık işlevini tamamlamış kahramanlar olarak görmek değişen kültürel hayatı iyi analiz edememek anlamına gelir. Çünkü halkın kolektif

bilinci değişmez niteliklere sahiptir. "Evrenseller" de diyebileceğimiz bu değişmezler sayesinde özellikle anlatı kahramanları yeni koşullarda kendilerini var etme imkanı bulabilirler" (Çek, 2016, s. 44). Bu öyküde de gerçek karakterler, kurmaca karakterler ile metnin çoksesliliği içinde birbirine kiplikler aracılığıyla eklenerek anlatının hissedilebilir dokusunu oluşturmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aktulum, K. (2015). Folklorik bir metnin metinlerarası çözümlemesinin temel kavramsal bileşenleri. *Milli Folklor*, 108, 5-17.
- Ali, S. (1998) Hasan Boğuldu. *Bütün Öyküler II* içinde (ss. 118-133). 2. baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bertrand, D. (2000). *Précis de Sémiotique Littéraire*. Paris: Nathan-Université.
- Çek, S. (2016). Popüler kültür ekseninde halk kültürünün yeniden üretimi: Utanmaz adam tipi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/44, 37-44.
- Gökalp-Alpaslan, G. (2007) *Metinlerarası ilişkiler ve Gilgamiş destanının çağdaş yorumları*. İstanbul: Multilingual Yayınları..
- Greimas, A. J. ve Courtes J. (1979). *Sémiotique. Dictionnaire Raisoné de la Théorie du Langage*. Cilt. I. Paris: Hachette-Université.
- Günay V. D. (2003). Bilmek ve istemek kiplikleri açısından özne. A. (Eziler) Kıran, E. Korkut, S. Ağildere (Haz.) *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* içinde (43-56). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Günay, V.D. (2001) Göstergebilimsel çözümlemede kiplikler kuramı ve özne. *Dil Dergisi*, 99, 27-54. Ankara: AÜ TÖMER Yayınları.